

ΑΛΕΚΤΡΟΝΟΜΑΧΙΑ

Ἰ ἄνθρωποι, οἱ τὰ πάντα ἐκμεταλλευόμενοι πρὸς ὄφελος αὐτῶν. λέγει ὁ Βυφῶν, ἐξεμεταλλεύθησαν τὴν ἀκατανίκητον ἀντιπάθειαν, ἣν πρὸς ἀλλήλους αἰσθάνονται οἱ ἀλέκτορες, καὶ μετὰ τοσαύτης τέχνης ὑπέκαυσαν τὸ ἔμφυτον τοῦτο μῖσος, ὥστε αἱ ἀλεκτρονομαχίαι κατέστησαν θεάματα ἐξεγείροντα τὴν περιέργειαν τῶν λαῶν, καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν μάλιστα πεπολιτισμένων, ἐπιρρωννύοντων ἐν ταῖς ψυχαῖς τὴν σκληρότητα, ἥτις ἐθεωρεῖτο, ὅτι ἐνεῖχε τὸ σπέρμα τοῦ ἡρωϊσμοῦ.

Οἱ Ταναγραῖοι, ὡς καὶ πάντες οἱ λαοὶ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, κατὰ τὸν Κολουμέλαν (*De re rust* VIII 2) καὶ τὸν Οὐάρρωνα (*Varr. De re rust.* III, σ. 296), λίαν ἐκπαθεῖς ἦσαν πρὸς τὸ θέαμα τοῦτο τὸ ἀπλήστως τέρπον αὐτοῦς. Ὁ Πλάτων (*Νόμ.* ζ' 789) λέγει: «τρέφουσι γὰρ δὴ παρ' ἡμῖν οὐ μόνον παῖδες ἀλλὰ καὶ πρεσβύτεροί τινες ὀρνίθων θρέμματα ἐπὶ τὰς μάχας τὰς πρὸς ἀλλήλα ἀσκούντες τὰ τοιαῦτα τῶν θηρίων· πολλοὺ δὴ δέουσιν ἡγεῖσθαι τοὺς πόνους αὐτοῖς εἶναι τοὺς πρὸς ἀλλήλα μετρίους, ἐν οἷς αὐτὰ ἀνακινούσι γυμνάζοντες· πρὸς γὰρ τούτοις λαβόντες ὑπὸ μάλης ἕκαστος, τοὺς μὲν ἐλάττονας εἰς τὰς χεῖρας, μείζους δ' ὑπὸ τὴν ἀγκάλην ἐντός, πορεύονται περιπατοῦντες σταδίους παμπόλλους ἐνεκα τῆς εὐεξίας οὐτὶ τῆς τῶν αὐτῶν σωμάτων, ἀλλὰ τῆς τούτων τῶν θρεμμάτων» (1). Οἱ τῆς Τανάγρας καὶ τῆς Ῥόδου, οἱ καὶ πολεμικώτεροι νομιζόμενοι, μάχιμοι δὲ καὶ γενναῖοι ἀθληταὶ καλούμενοι (2), ἐξετιμῶντο ἰδίως, μετ' αὐτοὺς δὲ οἱ τῆς

(1) Πλάτ. *λύσις*, 211· *Ἱππίας Μείζων*, 295· *Αἰσχ.* *Εὐμέν.* 870.

(2) Πausan. IX, 22, 4. *Varr. De re rust.* III, 9, 6. Σουίδ. *ἐ. λ.* Ἀλεκτροῦν καὶ Ταναγραῖοι. Μένανδρ. παρὰ Meueke, *Comic. fr.* IV, σ. 135.

Μήλου καὶ Χαλκίδος (3). "Ὅπως δὲ καταστήσωσιν ὀρητικωτέρους, ἐτρεφον αὐτούς, καθ' ἃ λέγει ὁ Ξενοφῶν (4) καὶ ὁ σχολιαστὴς τοῦ Ἀριστοφάνους (5), διὰ σκορόδων καὶ κρομύων.

Κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ ἀγῶνος ἔθετον τοὺς ἀλέκτορας ἔναντι ἀλλήλων ἐπὶ εἵδους τραπέζης ἐχούσης τ' ἄκρα ὑψηλὰ καὶ τηλίας κατὰ τὸν Αἰσχίνην (6) καὶ Πολυδεύκην (7) καλουμένης, καὶ ὠπλίζον τὰ πληκτρα διὰ χαλκοῦ πτερυγιστῆρος (8).

Ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸν Αἰλιανόν (9) «μετὰ τὴν κατὰ τῶν Περσῶν νίκην Ἀθηναῖοι νόμον ἔθεντο ἀλεκτρούνας ἀγωνίζεσθαι. δημοσίᾳ ἐν τῷ θεάτρῳ μιᾶς ἡμέρας τοῦ ἔτους. Πόθεν δὲ τὴν ἀρχὴν ἔλαβε ὁ δεῖ ὁ νόμος, ἔρῳ. Ὅτε Θεμιστοκλῆς ἐπὶ τοὺς βαρβάρους ἐξῆγε τὴν πολιτικὴν δύναμιν, ἀλεκτρούνας ἐθεάσατο μαχομένους· οὐδὲ ἀργῶς αὐτοὺς εἶδεν· ἐπέστησε δὲ τὴν στρατιάν, καὶ ἔφη πρὸς αὐτούς· Ἀλλ' οὗτοι μὲν οὔτε ὑπὲρ πατρίδος, οὔτε ὑπὲρ πατρῶων θεῶν, οὐδὲ μὴν ὑπὲρ προγονικῶν ἡ-

ρίων κακοπαθοῦσιν, οὐδὲ ὑπὲρ δόξης, οὐδὲ ὑπὲρ ἐλευθερίας, οὐδὲ ὑπὲρ παίδων, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ μὴ ἡττηθῆναι ἑκάτερος, μὴδὲ εἶξαι θατέρῳ τὸν ἕτερον. Ἀπερ οὖν εἰπὼν ἐπέβρωσε τοὺς Ἀθηναίους. Τὸ τοίνυν γενόμενον αὐτοῖς σύνθημα τότε εἰς ἀρετὴν ἐβουλήθη διαφυλάττειν καὶ εἰς τὰ ὅμοια ἔργα ὑπόμνησιν». Κατὰ δὲ τὸν Λουκιανόν, (10) «προστέτα-

(Εἰκ. 1).

(3) Πλιν. Φυσ. Ἱστορ. X, 24, 48. (4) Συμπός. 4. 9. (5) Ἰππῆς, 494.

(6) Κατὰ Τιμάρχου, 53.

(7) Θ, 68.

(8) Σχόλ. Ἀριστοφ. Ὀρνιθ. 759.

(9) Ποικ. Ἱστορ. Β', 28.

(10) Ἀνάχαρσις ἢ περὶ γυμνασίων, 37.

κται πασι τοῖς ἐν ἡλικίᾳ παρεῖναι καὶ ὁ ρ ᾧ ν τὰ ὄρνεα διαπυκτεύοντα μέχρι τῆς ἐσχάτης ἀπαγορεύσεως· ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο γελοῖον· ὑποδύεται γάρ τις ἡρέμα ταῖς ψυχαῖς ὁρμὴ εἰς τοὺς κινδύνους, ὥς μὴ ἀγενέστεροι καὶ ἀτολμότεροι φαίνονται τῶν ἀλεκτρυόνων μὴδὲ προαπαγορεύοιεν ὑπὸ τραυμάτων ἢ χαμάτων ἢ τοῦ ἄλλου δυσχεροῦς.» Τοῦ θεσμοῦ τούτου ἀνάμνησις εἶναι ἢ ἐπὶ τινων ἀθηναϊκῶν τετραδράχμων ἀπεικόνισις ἀλέκτορος μετὰ φοῖνικος (11) ὅμοιον σύμβολον παρατηρεῖται:

(Εἰκ. 2).

ἐπὶ τῶν νομισμάτων πολλῶν ἄλλων πόλεων, ἐπὶ τῆς ἐπὶ τοῦ Ἑλλησπόντου Δαρδάνου, ὧν ὁ συνήθης τύπος εἶναι ἀλέκτωρ μαχόμενος, (12) ἐπὶ τῶν τοῦ Ὀφρυίου, (13) ἐπὶ τῶν τῆς Καρύστου, (14) ἐπὶ τῶν τῆς Ἀντιοχείας τῆς Πισιδίας, (15) ἐπὶ τῶν τῶν Κλαζομένων τῆς Ἰωνίας, ἐπὶ τῶν τῆς Γαλατίας, ἐπὶ τῶν τῆς

Νεαπόλεως καὶ Κάλης τῆς Καρπανίας (16).

Ἐν τινι ἀναγλύφῳ ἀνακαλυφθέντι ἐν Ἀθήναις, καὶ ἀποτελοῦντι μέρος γραπτοῦ ἡμερολογίου, (17) εἰκονίζονται ἄγω-

(11) Beulé, Monn d'Ath. σ. 377. Barcl. V. Head, Ἱστορία τῶν νομισμ. μετάφρ. I. N. Σβορώνου, τ. Α', σ. 473.

(12) Barcl. V. Head. μετ. Σβορώνου, τ. Β', σ. 76.

(13) Τοῦ αὐτοῦ, τ. Β', σ. 80.

(14) Τοῦ αὐτοῦ, τ. Α', σ. 452.

(15) Τοῦ αὐτοῦ, τ. Β', σ. 266.

(16) Τοῦ αὐτοῦ, τ. Α', σ. 52. τ. Α', σ. 44.

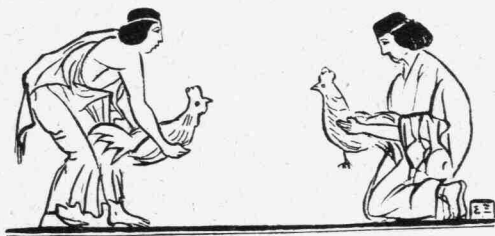
(17) Lebas, Voy. en Grèce, Monum. fig. πίν. XXII. G. Bötticher, ἐν Philologus, τ. XXII, σ. 397.

νοθέται καθήμενοι ὀπίσθεν τραπέζης, ἐφ' ἧς εἰσὶν κατατεθειμένοι στέφανοι, πρὸ τῆς τραπέζης δὲ δύο ἀλέκτορες ἑτοιμοὶ πρὸς πάλην· ἡ ἀπεικόνισις αὕτη συμπίπτει πρὸς τὸν μῆνα Ποσειδεῶνα, καθ' ὃν ἐτελοῦντο αἱ ἀλεκτρονομαχίαι. (εἰκ. 1).

Ἐν τῷ ἐν Ἀθήναις Διονυσιακῷ θεάτρῳ ἀνεκαλύφθη ἡ ἔδρα τοῦ ἱερέως τοῦ θεοῦ τούτου, ἐφ' ἐκάστης τῶν πλευρῶν τῆς ὁποίας εἰκονίζεται πτερωτὸς δαίμων συμβάλλων εἰς τὴν πάλην δύο ἀλέκτορας (18).

Ἐν τινι ὠραίᾳ χαλκίνῃ θήκῃ κατόπτρου ἀνακαλυφθεῖσιν ἐν Κορίνθῳ, καὶ νῦν ἐν τῷ μουσεῖῳ τοῦ Λουγδούνου εὕρισκο-

(Εἰκ.)
3.

μὲν, (19) εἶναι ἐγκειχαρᾶγμένους ὡσαύτως πτερωτὸς δαίμων, (εἰκ. 2) κρατῶν ἐν χερσὶ ἀλέκτορα, δηλοῦντα δὲ πιθανώτατα τὸν δαίμονα τῶν ἀλεκτρονομαχιῶν, εἰς ᾧς τοσοῦτον ἡρέσκοντο οἱ Ἕλληνες, ἢ ὄντος συμβόλου τῶν ἀθλητικῶν ἀγώνων.

Συχνάκις αἱ ἀλεκτρονομαχίαι εἰκονίζονται ἐπὶ γραπτῶν ἀγγείων (20). Ἡ ἐνταῦθα παρατιθεμένη, (εἰκ. 3) ληφθεῖσα ἐκ τοῦ ἐν Ῥώμῃ Γρηγοριανοῦ μουσείου, (τ. 11, π. ν.) εἰκο-

(18) Beulé, Rev. archéol. 1862, πίν. XX, σ. 349.

(19) Comarmoud, Cat. ἀριθ. 312; de Witte, Rev. arcl. τ. XVII, 1868, π. XIII, σ. 372.

(20) Dubois-Maisonneuve, Introd. à l'étude des vases, π. LXXVII. Gerhard, Antik. Bildw. ἀρ. 623· τοῦ αὐτοῦ Triukschal. des Mus. zu Berlin, π. I. Judica, Antich. di Acre, π. XXI. Roulez, Bull. de l'Acad. de Brux. τ. VII, μέρ. Α', σ. 446. de Witte, ἐν Annali dell' Inst. arch. 1863. σ. 241, π. g.

νίζει δύο ἐφήβους κρατοῦντας τοὺς ἀλέκτορας αὐτῶν ἐτοίμους νὰ ἐπιπέσωσι κατ' ἀλλήλων. Ἐν ὥραίῳ τινὶ ψηφιδωτῷ τῆς Πομπηίας, εἰκονίζεται ἡ ἔκθασις τοῦ ἀγῶνος (21). Ὅπισθεν τῶν δύο ἀλεκτόρων, ὧν ὁ μὲν ὑψαύχην, καὶ μὲ τὰς πτέρυγας ἔτι φρυακτούσας, ὁ δὲ αἰμοσταγής, τὰ πτερὰ ἔχων ἐν ἀταξίᾳ, (εἰκ. 4) καὶ τὴν κεφαλὴν κάτω νεύουσιν, ἴστανται δύο νεανία καὶ δύο παῖδες, ὧν ἡ στάσις ἀνταποκρίνεται πρὸς τὸν

(Εἰκ. 4).

τῶν ἀλεκτόρων· ἐν ᾧ οἱ ἡττημένοι ἴστανται περίλυποι, ὁ τοῦ νικητοῦ ἀλέκτορος κύριος κρατεῖ στέφανον, παῖς δέ τις προσφέρει αὐτῷ κλάδον φοίνικος· ἐν τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ κρατεῖ τὸν σάκκον, ἐν ᾧ πρὸ τῆς πάλης ἦτο κεκλεισμένος ὁ ἀλέκτωρ. Ἡ αὐτὴ ὑπόθεσις ἀπαντᾷ ἐπὶ τινος ἀγγείου τοῦ μουσείου τοῦ Λούβρου (22), ὡς καὶ ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ γνωστοῦ ὑπὸ τ' ὄνομα Ἀλεκτρυονοφόρος ἀγάλματος (23).

Ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς γλυφαῖς πλείστων στηλῶν καὶ σαρχοφάγων ἀπαντῶσι ὅμοιαι εἰκόνες οἶαι αἱ τῶν ἀγγείων (24). Μνημεῖόν τι, ἐν τῷ ἐν

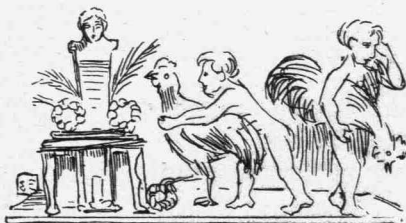
(21) Zahn, Die schönste ornamente in Pompei, II, 50.

(22) Dubois- Maisonneuve, ἐ. ἀ. Pauofka, Bilder autik. Leb. X, 6.

(23) Köhler, L'alectryonophore, Πετρούπ. 1835. Clarac, Mus. de sc. 349, ἀρ. 2225 α.

(24) Zöega, Bassiril. II, σ. 194.^{*} Clarac, ἐ. ἀ., 191, 392, 200; Gerhard, Beschreib. Roms, II, 2. σ. 73. Pauofka, Weihgescheuke, σ. 15.

Ῥώμῃ μουσεῖω Iatrau ὑπάρχον, (25) παριστᾷ τὸ πέρας ἀλεκτρονομαχίας, ὃ δ' Ἑρμῆς, ὁ εἰς τὸ βάθος πρὸ τραπέζης καταφόρτου ἐκ στεφάνων καὶ κλάδων φοίνικος, σημαίνει παλαίστραν (εἰκ. 5). Τοιαῦται σκηναὶ εἰκονίζονται ἐπὶ πολλῶν γεγλυμμένων λίθων (26). Συχνότατα ἀντὶ ἀλεκτόρων οἱ νεανία κρατοῦσι πέρδικας, διότι ὡς γνωστὸν οἱ "Ἕλληνες κατ' οὐδὲν ἥσσονας ὡς πρὸς τὴν γενναιότητα ταύτας τῶν ἀλεκτόρων ἐθεώρουσαν (27).

(Εἰκ. 5).

Ἐπῆρχον δ' ἄνθρωποι ἐπάγγελμα ἔχοντες τὴν διατροφὴν καὶ ἐκγύμνασιν αὐτῶν, καλούμενοι ὀρτυγοθῆραι, ὀρτυγοτρόφοι. ὀρτυγοπωλαὶ (28) ἐτελοῦντο δὲ κατὰ τὸν Αἰλία-

νὸν (29) καὶ μάχαι περδίκων.

Ἀμοιβὴ τῶν ἀγώνων ἦτο συχνάκις αὐτὸ τὸ ἡττηθὲν πτηνόν, ἄλλοτε δὲ χρήμα· αἱ καταβολαὶ ἦσαν συχνάκις σπουδαῖαι, κατὰ δὲ τὸν Κολουμέλαν (de re rust. VIII, 2) καταστρεπτικαὶ διὰ τὸν νικῶμενον.

ΑΔ. Μ. ΚΑΡΑΛΗΣ

(25) Benndorf καὶ Schöne. Lateran. mus. ἀρ. 189; Garrucci, mus. Later. π. XXXV, σ. 59. Arch. Zeitung, 1866 π. CCVII, 1.

(26) Winckelman, Pierres gravées de Stosch, σ. 133 κ. ε. ἀρ. 696—701; σ. 558, ἀρ. 193—195; Pauofka, Bilder antik. Leb. X, 5, 6.

(27) Ἀριστοτ. περὶ ζώων, IX, 9; Ἀθῆν. XI, σ. 464 d.

(28) Πλάτ. Εὐθύδ. σ. 290 d; Ἀλκιβ. I, σ. 120 α; Πολυδ. VII, 136.

(29) Περὶ ζώων, IV, 1 καὶ IV, 13.